

ETO: 821.131.1-31BRUCK, E.
821.511.141-31BRUCK, E.
343.412
DOI: 10.19090/hk.2025.2.72-82

ORIGINAL SCIENTIFIC PAPER

RUDAŠ Jutka

Maribori Egyetem, Bölcsészettudományi Kar
Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék
Maribor, Szlovénia
jutka.rudas@um.si
ORCID ID 0009-0000-7443-669X

SORSESEMÉNY ÉS ÉLETTAPASZTALAT EDITH BRUCK REGÉNYEIBEN

Fateful events and life experience in the novels of Edith Bruck

Sudbinski događaj i životno iskustvo u romanima Edit Bruck

A sorseseemény valami olyan, magától meginduló, uralhatatlan módon lejátsszódó értelemképződésre utal, amely az élettörténetben új kezdetet teremt. A magyar-zsidó származású Edith Bruck olaszul írott regényeiben a főszereplő (énelbeszélő) sorseseménye egyben sorscsapásként is értelmezhető, hiszen utolérte őt a holokauszt borzalma, amely vélt öazonosságát mélyen megrendítette. Az Auschwitzot túlélő szerző műveiben olyan múltból kapunk képet, amely egyfajta irányt mutat azoknak a képeknek a megtalálásához, amelyek felidéznek azokat az entitásokat, melyeket történelmi teherként hordoz magán az európai kultúra. Edith Bruck nyelvet váltott ahhoz, hogy megnyílhasson előtte (és előttünk) egy (szöveg)világ, amelyen belül a szerző az egyre veszélyesebb területeken érinti a társadalmi és identitásbeli változásokat. Szövegei világának mélyrétegeit erősíti az élettapasztalat, amely szerint egy másik nyelv/kultúra elsajátítása révén új szempontok gazdagít(hat)ják eddigi világlátását, s ezáltal mintegy távolságtartó pozícióból képesek bemutatni a történelmi tapasztalatot. Tanulmányomban Edith Bruck regényei kapcsán a történelmi tapasztalat, az identitás és a nyelvek közötti térre koncentrálok, amely az átfedés tere, ahol távoli tapasztalatok keverednek, és új, gördülékenyebb (nyelvi és kulturális vagy akár nemzeti) identitások jönnek létre. *Kulcsszavak:* nyelvváltás, identitás, emlékezet, holokauszt, történelmi tapasztalat

A sorseseemény – Tengelyi László szavaival élve – valami olyan magától meginduló, uralhatatlan módon lejátsszódó értelemképződésre utal, amely az élettörténetben új kezdetet teremt (Tengelyi 1998, 199). A magyar-zsidó szár-

mazású Edith Bruck olaszul írott regényeiben a főszereplő (énelbeszélő) sorseseménye egyben sorscsapásként is értelmezhető, hiszen utolérte őt a holokauszt borzadalma, amely vélt önazonosságában rendítette meg. Vagyis élettörténete „csalódásélményként” is jellemezhető, mert „Levinas megfogalmazásával élve olyan valósággal szembesít bennünket, amely megelőzi és meglepi a lehetőséget” (Tengelyi 1998, 201). Az Auschwitzot túlélő szerző műveiben olyan múltból kapunk képet, amely egyfajta irányt mutat azoknak a képeknek a megtalálásához, amelyek felidéznek azokat az entitásokat, melyeket történelmi teherként hordoz magán az európai kultúra.

Tanulmányomat három rövid idézettel kezdem. Az első Elizabeta Fürst (született Deutsch Erzsébet, 1930–2014) zsidó származású lendvai polgárosszony nyilatkozata, akivel 2012-ben készítettem interjút. A második Edith Bruck *Az elveszett kenyér* című regényéből való, a harmadik pedig a *Ki téged így szeret* címűből. Mindhárom szövegrész az átfedés terét tárja elénk valóság és fikció formájában, s mindegyikben hasonló, sőt egyforma távoli tapasztalatok keverednek:

Hat hétig voltam Birkenauban karanténban, reggel négy órakor kiállítottak bennünket a blokk elé, és ott álltunk két–három órát mozdulatlanul. Nem lehetett mozdulni, rettenetes hideg volt, csak álltunk ötös sorokban, német nők ügyeltek fel bennünket, úgy hívtuk őket, hogy „auserin”, azaz német katonanők, irtó kegyetlenek voltak, egy vörös hajú lengyel Lola volt a legkegyetlenebb, azt mondták róla, hogy táncosnő volt valamikor (Rudaš 2012, 158).

Egy Dachau nevű, harminckét barakkból álló táborba kerültünk. Egy hídon túl, alig kivehetően, ott is látható volt az a füst, amelyikről Aliz beszélt. Ott is volt egy lengyel kápó, Lolának hívták, és segédei is voltak (Bruck 2022, 51).

A mi barakkunk a 11-es volt, ezer nő szorongott benne. Háromemeletes fapriccseken aludtunk, olyan kicsik voltak, hogy ki se tudtunk nyújtózni rajtuk. Egy kis oldalszobából bejött egy vörös hajú nő korbáccsal a kezében. [...] Közben a korbácsot forgatta. Lengyel zsidó volt, hat éve deportálták, talán azok egyike, akik túléltek a bordélyt (Bruck 2023, 27).

A „kegyetlen vörös hajú lengyel nő” mint a valóság és a fikció topikus eleme olyan létezésformát jelenít meg, mely szimbolikusan több – 1944-ben elhurcolt magyar zsidó nő – túlélőnek válik sajátjává. Mind az interjú mint közvetlen tényközlés, mind a Bruck-regények mint irodalmi alkotások fontos

kordokumentumok. Edith Brucknak az 1945. április 15-ei utolsó appelben a következőket súgta egy hang: „Mondd el, nem fogják elhinni, de ha túléled, mondd el, helyettünk is” (Bruck 2022, 61).

Bruck három regényében – *Az elveszett kenyérben*, a *Ki téged így szeret* címűben és a *Gyönyörű romlásomban* – a történelemszemlélettel és családtörténettel olyan epikus teret konstruál, amelyben a referenciális logika nemcsak dinamizálja, gazdagítja a fikció mozgását, hanem nagyon is köti. Ugyanis egy mikro- és makroközösségről ír, amelyet megtaposott a történelem, amely a történelem erejéhez képest „gyengének” bizonyult, s az irodalomnak megvan az a lehetősége, hogy beszéljen erről a közösség nevében, mivel a közösség a téma súlya miatt nem tud róla szólni. A valóságnak ez a számbavétele a múltat a jelennel köti össze, s eme textuális forrás korpusza a kollektív emlékezetre támaszt nagy igényt. „A nézőpontok ezen pluralitása olyan kettősségnek is megfeleltethető, melyben adva van a múltból tekintett múlt mint egyik lehetséges perspektíva, és egyúttal adva van a jelen távlati (utólagos) nézőpontjából értelmezett múltnak a fogalma” (Gyáni 2016, 55). Az interjú és a regény az emlékként továbbadott közelmúlt emlékezetének artikulációja. Olyan narratíva, mely egy valós történelmi képben kódolt, s mely az eredeti felismerést úgy teszi érthetővé, ha olvasatunkban kialakítjuk az események között kimutatható lehetséges kapcsolatrendszerét.

A holokauszt leírása lényegében a narráció cselekményvonatkozásához kötődő térstruktúra, mely az eseménysor alakítója. Így a leírásokban kibontakozó tér a narráció eljárásain túl nagyon közel vihet referenciális olvasataink lehetőségfeltételeihez. Tehát az Auschwitz C lágerének 11-es barakkjához kötődő homogén (szöveg)világ a közvetlen valóságmegfeleltetést hozza létre az olvasóban, miközben a narratív technika és az összetett figuratív megalkotottság révén a fikciós jelleg jelentésgazdagító sajátosságai tárulnak fel. Így a regény horizontjában kibontakozó deskriptív és narratív ellenpontok egyrészt a valószerű és a képzeletbeli határvonalait mozdítják el, másrészt a konkrét történelmi megfeleltethetőséget. Ugyanis a referenciális értelmet elmozdító figurativitás rávilágít Edith Bruck szöveg- és világszerűségének komplex viszonyára. A szövegvilág a téridő leíró struktúráját – egy kis magyar falu Ukrajna és Szlovákia között az 1930-as években, a gyerekkor idillje – és a narratív történetelvű viszonylatok – Auschwitz 1944 és a túlélő – rendjét egyaránt (integratív módon) alakítja. A kompozíció kettőssége jól látható: az elbeszélést átszövő gyerekkori és lágeri motívum mindig hosszabb deskripcióig terjed. Bruck a történelem általános fogalmainak igazságigény-elképzelését felforgatva olyan narratív epizódoknak a dramaturgiáját nyújtja, melyek emlékezetként funkci-

onálnak, s amelyek a holokausz történelmének eseményei: deportálás, gettó, marhavagon, Auschwitz, kutyaugatás, ütések, Mengele, „levetkőztettek, majd lehullottak a fejemről a szalagos hajfonataim, kopaszra borotváltak, lefertőtlenítettek, rám adtak valami szürke zsákruhát, a lábamra facipőt, és a nyakamba egy számot akasztottak: 11152, attól fogva ez lett a nevem” (Bruck 2022, 46), Appell, ötösével való felsorakoztatás, kávénak álcázott lötyty, krumpli, marharépa leves, a végtelen menetelés és kínzás... A szöveg az egyén és a kollektív emlékezet révén erős utalásrendszert kiépítve rekonstruálja a holokausz történelmét. Bruck a múlt eseményeinek komplexitását, történelmi és politikai alakulatainak interpretációját úgy próbálja elénk tárni, hogy a jelenbeli történelem jegyei ne kényszerüljenek megismételni a múlt historizmusának eljárásait. Edith Bruck újságíró, forgatókönyvíró, író és költő fiatalon megtanulta, mi a szenvedés, amikor gyermekkorát megszakította a háború, és a nácik Auschwitzba vitték őt és családját. A megfosztott gyermekkor mikéntje mottóként van jelen *Az elveszett kenyér* című regényben:

*A történelem
az igazi
amelyet senki se tanulmányoz
amely ma a legtöbbeket csak bosszant
(amely végtelen gyászt okozott)
egy pillanat alatt megfosztott a gyerekkorodtól¹*

Bruck regényeinek esetében történelmi vagy családregegyről van szó, történelmi anyagról, olyan fabulákról, mikrotörténetekről, melyek igaz voltukról tanúskodnak, amelyekben az írói képzelet minden öltését valós részletek igazolják. Az úgynevezett igaz- és álreferenciáknak megvan a maguk irodalmi funkciója, működésük nagyon is paradoxális, azaz az irodalmi tényeket a történelmi anyag támasztja alá, és fordítva. „Az egyik öröklött szembenállást, az irodalmi és a történelmi elbeszélés ellentétét Ricoeur úgy látja feloldhatónak – írja Thomka Beáta –, hogy a történelmet kvázi fiktívnek, az irodalmat kvázi történelminek tekinti” (Thomka 2001, 9). Minél kifinomultabb módon kerül elő a társadalmi-történelmi világ a Bruck-regényekben, annál bonyolultabb lesz a két világot összekötő kapcsolatháló, tudniillik Bruck világa mint művi világ mindig egy empirikus, politikai, történelmi világra vonatkozik. Azaz Bruck regényei felvázolják a valószerűség mezejét, majd kifinomult retorikájuk,

¹ A mottóul választott Nelo Risi-sorok – olasz férje – a *La neve nell'armadio* (Hó a szekrényben) című verséből valók, a *Tutte le poesie* [Összes versei] című kötetből (Mondanori, Milano, 2020).

poétikájuk egyidejűleg el is halványítja azt. A művekben őszinte vallomásjelleg érződik, amit épp a nyelvi konstitúciók lazítanak fel. Vagyis ezek a művek olyan komplex struktúrák, ahol a történelmi tény komolyságát a nyelvi elemek egyértelműen az irodalom felé mozdítják ki, tehát a szöveg nem dokumentál, csupán színre viszi a dokumentációt.

Ahhoz, hogy megnyílhasson előtte (és előttünk) egy (szöveg)világ, amelyen belül egyre veszélyesebb területeken érinti a társadalmi és identitásbeli változásokat, s ezáltal mintegy távolságtartó pozícióból képes bemutatni a történelmi tapasztalatot, Edith Bruck nyelvet váltott. Ugyanis benne a megélt események utórezgésekben és egy másik nyelvben váltak megragadhatóvá. A *Ki téged így szeret* című írásához a következő jegyzetet fűzi:

1945 végén, Magyarországon, anyanyelvemen kezdtem írni ezt az önéletrajzi elbeszélést. A Csehszlovákiába szökés közben azonban elveszett a barna füzetem, amelyben ezenkívül a gyermekkoromban írtam, és anyámnak ajánlott verseim is benne voltak. A különböző országokban, ahova elvetődtem, többször is próbáltam megírni. Csupán itt, Rómában, 1958–1959-ben sikerült végleg megírnom, olyan nyelven, amely nem az anyanyelvem (Bruck 2023, 109).

Olaszul ír, hogy érzelmileg elhatárolódjon attól, amit átélt. Az énregényt anyjának ajánlja olaszul: „Anyámnak a kenyérért, amelynél jobb ízű nincs a világon” (Bruck 2023, 7). A róla szóló híres portréfilmben pedig a következőket mondja: „Amikor megtanultam olaszul, felfedeztem egy nyelvet, amelyen kifejezhetem magam. Ezáltal megszabadultam a legsötétebb emlékeimtől. Ha magyarul mondom a kenyeret, úgy képezem el anyámat, mintha előttem lenne. Ha magyarul írnék, tönkretenne a nyelv” (Mally 2023). Az írás nyelvének eldöntése mindig egyértelmű elhatározás kérdése. „Az egyén számára a nyelv nemcsak a normális társas interakció feltétele, hanem segíti saját szubjektív élményének kialakítását is” (Luckmann 1991). Ilyen értelemben a nyelvsválasztás/nyelvváltás Edith Bruck számára kényszer volt, azaz a szörnyű emlékektől való megszabadulás, vagyis nem érzelmi, hanem racionális választás. Olyan belső racionális indíttatás, amely lehetővé tette számára az írást:

Új szavak kellenének, arra is, hogy elmeséljük Auschwitzot, új nyelven, egy olyan nyelven, amelyik kevésbé sebez meg, mint az anyanyelvem. Nem ismertem ezt az éneklő nyelvet, sem a síró húrok hangját. Az első szó, amit megtanultam, az volt, hogy „ciao”, attól a lánytól hallottam, aki a szobámat takarította, „ciao” mondtam neki én is, és ő mosolygott, azon, ahogyan az „o-t ejtettem” (Bruck 2022, 122).

Bruck az írás révén építi fel identitását. A nyelvvel, identitása újbóli újra-teremtésével egy új földrajzi területen, Rómában áll szemben. Csak akkor kezdett írni, amikor belső hangja alkalmazkodott az új környezethez, és megtanult olaszul. Regényeiben az olasz a racionális és a kodifikált nyelv, míg az anyanyelve az érzelmé és a múlté. Tehát Bruck könyvei a holokauszton kívül alapvető hangsúllyal a nyelvi identitásra kapcsolódnak, és döntően kapcsolódnak önéletrajzi, vándorlási, migrációs tapasztalatához és az új környezetbe való nyelvi, kulturális és társadalmi beilleszkedéshez. Mindeközben Edith Bruck regényeiben a holokauszt utáni migráció közel áll az önéletrajzi színezetű és első személyű narrátor száműzetés-állapotához. Esetében a döntés egy történelmi helyzet eredménye volt; a világháború befejezése után lélektanilag kimerülten, súlyos visszaemlékezésekkel a tarsolyában nem tudott Budapesten élni. „Alkalmi járművekkel érkezünk meg Budapestre. Csak álltunk ott, az állomáson, kezünkben a zsákunkkal, a közönyös vagy komor tekintetű emberek majd fellöktek bennünket” (Bruck 2022, 73), majd a Joint-irodába viszik őt, ahol kiállítanak neki egy hazatérési igazolványt, s innentől kezdve szabad, mehet, ahova akar. Számára itt kezdődött el az igazi migráció: először Csehszlovákiába szökik, majd Izraelbe, innen táncosként Athénba, Görögországba, majd a további útja Zürichbe viszi, s végül Olaszországba. Nápolyba érkezése után tapasztalja, hogy életében először, hosszú és szomorú zarándoklata után, azonnal jól érzi magát: „Ez az – mondtam magamban –, ez az én országom” (Bruck 2022, 125). Az emigrációban nemcsak nyelvet cserélt, hanem nevet is, tudniillik Edith Bruck Steinschreiber Editéként született Tiszakarádon.

A Nizza kávéházban egy ideje megismerkedtem egy másik tengerésszel, akit Tomi Brucknak hívtak, rögtön elfogadta az ajánlatomat. És amint nyélbe ütöttük a névházasságot Bruckkal, akitől rögtön utána el is váltam, egy táncelőadásokat szervező ügynök kérésére elutaztam Athénba (Bruck 2022, 114).

Szövegei világának mélyrétegeit erősíti az az élettapasztalat, amely szerint egy másik nyelv/kultúra elsajátítása révén új szempontok gazdagítják eddigi világlátását, s ezáltal mintegy távolságtartó pozícióból képesek bemutatni a történelmi tapasztalatot. Írásaiban a gyermekkori földhöz való ősi kötődés az énelbeszélő tudattalanjában rögzül, nem a hazafias értelemben, hanem a melankólia és az attól való kritikus távolságtartás értelmében.

A haza szót sohasem ejtettem ki a számon: a haza nevében a népek mindenféle aljasságot elkövetnek. Kiiktatnám a „haza” szót, csakúgy,

mint sok mást: „enyém”, „hallgass”, „engedelmeskedj”, „a törvény előtt mindenki egyenlő”, „nacionalizmus”, „rasszizmus”, „háború”, és talán még a „szerelem” szót is, amelyet megfosztottak lényegétől (Bruck 2022, 126).

Tehát Bruck nem a hazaszeretettel, hanem a forráshoz, az ártatlan béke irányába való utazással indokolja szellemi és tényleges visszatérését a gyermekkor és az elsődleges szocializáció helyszínére.

Az anyanyelv tiszteletével, a közösség saját etnikus tradícióinak ápolásával, átadásával az erős származástudat jelenlétével meghatározható etnikai azonosságtudat elsősorban abban különbözik a nemzeti identitástól, hogy a csoportidentitás a kisebbség valóságos közösségére terjed ki, s az anyanemzeti kötődések, vonzalmak csupán kiegészítik ezt az identitásformát (Bruck 2022, 172).

Mivel az etnikai csoportok a primer csoport jegyeit mutatják, ezért az etnikai kötődés is sokkal erősebben hat a részt vevő személyek tudati szférájára. Mi tehát az etnicitás? Mojmír Benza etnológiai nézőpontú fogalom meghatározása szerint nem más, mint „a nyelv, a kultúra, a terület, esetenként a faji hovatartozás elemeiből összetevő objektív jellegű jelrendszer” (idézi Futala 1999, 253). Az etnikai tudat pedig „a különböző egyedeken a nyelv és a kultúra azonosságáról, a közös területről, avagy hazáról, etnikai közösségük eredetéről és valóságos, illetve képzelt tulajdonságairól, történelmi sorsfordulóiról és feladatairól kialakult nézet- és képzeletbeli együttes” (idézi Futala 1999, 253). Gyáni Gáborral fogalmazva pedig az etnikai identitás „a hagyományban fogant kollektív emlékezet spontán megnyilvánulása, a nemzeti identitás viszont a már történelemmé vált múlt felidézése, és örökségének immáron tudatos és programszerű vállalása” (Gyáni 2000, 85). Brucknál az anyanyelv igen bensőséges konnotációkkal bír, hiszen személyiségének legsérülékenyebb részeivel kapcsolódik össze – gyermekkorával és később a holokauszttal, s mindez a történelmi tapasztalat munkásságában egy idegen nyelven, olaszul íródik meg.

A migráció élménye, a földrajzi tér többszöri megváltozása, az új földrajzi területen való élet, amely nem azonos azzal, ahol az énelbeszélő elsődleges szocializációját éli meg, a környezet új nyelvének elsajátítása elkerülhetetlenül valamilyen megrendüléshez vezet; a nyelvi és ebből következően a személyes identitás megrendüléséhez. Ugyan már gyermekként – közvetlenül a deportálás előtt – is megtapasztalja identitásának másságát anyjával való beszélgetése során: „Anyu, mi történik körülöttünk, miért nem állnak velünk szóba? Mi

magyarok vagyunk, nem? – A szemükben mi zsidók vagyunk. Csak zsidók” (Bruck 2022, 20) – válaszolja az anyja. Mégis Izraelbe térve – anyja meséjében az ígért földjére, ahol a földi paradicsom várja majd őket tárt karokkal – tapasztalja meg ennek ellenkezőjét: „Mivel a legkülönbözőbb helyekről érkezünk, és valamennyire ugyan a származásunk szerint helyeztek el bennünket, a magyarok magyarok lettek, a románok románok, miközben odahaza csak zsidók voltunk” (Bruck 2022, 96).

Az új nyelvi kódhoz és az újra megváltoztatott identitáshoz való alkalmazkodás sokkal mélyebb, mint (pusztán) új szókincs és szokások elsajátítása. Bruck munkáiban a nyelv az új lakókörnyezethez való alkalmazkodás alapvető összetevőjeként jelenik meg. Az új lakókörnyezetben uralkodó kulturális és társadalmi konstrukciók és a kollektív identitás eszményei némi zavarként jelennek meg: „– Én nem tudok héberül írni, mint te, én csak magyarul tudok. – Majd megtanulsz” (Bruck 2022, 82) – mondja a barátnője, másutt ezt írja: „– Ditke vagyok – mondtam héberül, és a kiejtéséből rögtön rájött, hogy magyar lehetek” (Bruck 2022, 100), majd ez következett: „Magyar vagyok – feleltem. Ó! derültek fel mindketten. – »Igen migen hap die fligen.« Teljesen értelmetlen mondat volt, félig jiddis, félig magyar, csúfondáros mondas rólunk, magyar zsidókról és lehetetlen nyelvünkről” (Bruck 2023, 175).

Bruck egyébként erősen kötődik anyanyelvéhez, ugyanakkor a migráció tapasztalataival szembesülve nagyfokú nyitottságot, kozmopolitizmust és a változásokhoz való alkalmazkodás képességét mutatja. S ez az interkulturális tudatosság lehetővé teszi számára, hogy ne maradjon sóvárogva gyökerezve és melankolikusan az anyanyelv kategóriájához kötődve, hanem éppen a nyelven és a nyelvi kód megváltoztatásával új földrajzi és nyelvi környezetben teremtsen újra személyes identitását. Elképzelhető, hogy Brucknál a kettős identitás lehet túlélési stratégia, talajvesztés vagy kiteljesedés is. Rachel Bloul ugyanis rámutat arra, hogy a „kettős tudat következménye lehet talajvesztés és sehová se tartozás érzése, miközben esetenként az egyéniség kiteljesedését, színesítését, a más csoportok kulturális és vallási hagyományai iránt tanúsított toleranciát könnyíti meg” (lásd Naszlady 1999, 273).

Az én identitásom is megrendült az utóbbi időben, és ahelyett, hogy örülnék a tiszteletbeli doktori címeknek, kitüntetéseknek, hogy a magyar Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia tagjául választottak, egy új érzést fedeztem fel magamban. Neheztelés? Talán a világ iránt, amely egykor gyilkos volt, és kizárt a civilizált közösségből, és el akart pusztítani (Bruck 2022, 140).

Megrendíti identitásában, hogy mindez az írónőnek szól-e, vagy csupán a túlélőnek. Egyszerre érez zavart, meghatottságot és meghasonlást. S ahogyan írja, hogy miközben a vörös szőnyegeken lépked, fájdalmas nosztalgia tör rá egykori mezítlábas önmaga iránt, amint a Hat ház utcában szaladgál a porban, ahol, ahogyan írja „én Én voltam” (Bruck 2022, 141).

Bruck szegény magyar vidéki zsidó családból származott. Túlélte a holokausztot a náci táborokban, majd a háború után Izraelen át sok-sok viszontagság után útja Rómába vitte, 1954-ben itt telepedett le. „Róma! A világ köldöke! Semmi tánc többé. Szabadság!” (Bruck 2022, 130). A 20. század hosszú útján, római letelepedése óta olyan történeteket ír, amelyek küzdenek a gyűlölet, az emberek elnyomása, a rasszizmus, az antiszemitizmus és a diszkrimináció minden formája ellen. *Az elveszett kenyér* című regényének utolsó fejezetében, a *Levél Istenhez* címűben összefoglalásként élettörténetének lényegét, az alábbiakat írja:

Kérlek, most először kérek tőled valamit: az emlékezetet, mely hűtlenül is hű hozzám, az én mindennapi kenyeremet hagyd meg, ne hagyj sötétségben, fel kell még világosítanom néhány fiatal tudatát az iskolákban, egyetemi tantermekben, ahol tanúságtevőként elmesélem, amit megéltem. Ahol három kérdést tesznek fel leggyakrabban: hogy hiszek-e Benned, hogy megbocsátom-e a Rosszat, és hogy gyűlölöm-e a hóhérait. Az első kérdés hallatán elpirulok, mintha azt kérnék tőlem, hogy vetkőzzek meztelenre, a másodikra elmagyarázom, hogy egy zsidó ember csak a saját maga nevében bocsáthat meg, de én nem vagyok rá képes, mert a többiekre gondolok, akiket megsemmisítettek, és akik nem bocsátanak meg nekem. Csak a harmadik kérdésre van biztos válaszom: igen, szánalmat bárki iránt tudok érezni, de gyűlöletet soha, ezért menekültem meg, árván, szabadon, és ezért köszönetet mondok Neked, akinek a neve a Bibliában Hashem, az imában Adonai, a mindennapokban pedig Isten (Bruck 2022, 150).

Irodalom

Bruck, Edith. 1994. *Gyönyörű romlásom*. Ford. Székely Éva. Budapest: Belvárosi (Budapest City) Könyvkiadó.

Bruck, Edith. 2022. *Az elveszett kenyér*. Ford. Lukács Margit. Budapest: Európa Könyvkiadó.

Bruck, Edith. 2023. *Ki téged így szeret*. Ford. Székely Sándor. Budapest: Európa Könyvkiadó.

- Futala Tibor. 1999. Etnikai identitás az etnológia nézőpontjából (Benza, Mojmir: Etnická identita z pohľadu etnológie. = Slovenský národopis, 46. roe. 1998. 4. no. 466–470. p.) *Kisebbségkutatás* 2. 253.
- Gyáni Gábor. 2016. *A történelem mint emlék(mű)*. Pozsony: Kalligram.
- Gyáni Gábor. 2000. *Emlékezés, emlékezet és a történelem elbeszélése*. Budapest: Napvilág Kiadó.
- Luckmann, Thomas. 1991. Jezik in osebna identiteta. *Teorija in praksa* 28. 7. <https://www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:doc-4IN1UFJA/b1432bac-07cc-4335-bd15-5131f3b87c5c/PDF> (2024. szept. 10.)
- Mally, Michelle directed. 2023. *Edith Bruck: The woman and the Shoah*. https://365.rtv slo.si/arhiv/tujidokumentarci/175018660?fbclid=IwY2xjawFNF4pleHRuA2FlbQIxMQABHTjwDh2308QL_jvb3C4dTc9U6BhKMjB6WMMwLmp_qTU7xILh_kQpppxIJA_aem_k0XBB0dtTEj3Dqodkgqnmw (2024. jan. 27.)
- Naszlady Ágnes. 1999. Kirekesztők és elvegyülők. Kisebbségi magatartásformák vizsgálata a multikulturális társadalmakban (Bloul, Rachel A. D.: Beyond Ethnic Identity: Resisting Exclusionary Identifications. = *Social Identities*, 5. vol.1999. 1. no. 7–30. p.). *Kisebbségkutatás* 2. 272–273.
- Rudaš Jutka. 2012. Sorsesemény és elgondolkodtató élettapasztalat. *Muratáj* 1–2. 156–162.
- Tengelyi László. 1998. *Élettörténet és sorsesemény*. Budapest: Atlantisz.
- Thomka Beáta. 2001. *Beszél egy hang: Elbeszélők, poétikák*. Budapest: Kijarat Kiadó.

FATEFUL EVENTS AND LIFE EXPERIENCE IN THE NOVELS OF EDITH BRUCK

A fateful event refers to a self-initiated, uncontrollable process of meaning creation that brings about a new beginning in one's life story. In the novels by the Hungarian-Jewish author Edith Bruck, written in Italian, the fateful event of the protagonist (the first-person narrator) can be interpreted as a calamity, as she was not only caught up in the horror of the Holocaust, but was also struck by it in her perceived self-identity. In the works of the author, who survived Auschwitz, we are presented with a picture of a past that points the way towards finding images that evoke the entities that European culture carries as a historical burden. Edith Bruck has changed her language in order to open up before her (and before us) a (textual) world within which she touches on social and identity changes in increasingly dangerous areas. The deep layers of her textual world are reinforced by experience according to which new perspectives (can) enrich a previous worldview by learning another language or culture, thus enabling one to present historical experience from a detached, distant position. In my paper, I focus on the space between historical experience, identity, and languages in the context of Edith Bruck's novels, which is a space of overlap

where distant experiences intermingle and new, more fluid identities (linguistic and cultural or even national) emerge.

Keywords: language shift, identity, memory, the Holocaust, historical experience

SUDBINSKI DOGAĐAJ I ŽIVOTNO ISKUSTVO U ROMANIMA EDIT BRUK

Sudbinski događaj je nešto što ukazuje na nastanak smisla koji se pokreće sam od sebe, na nekontrolisani način, a koji u životnom toku uspostavlja novi početak. U romanima pisanim na italijanskom jeziku spisateljica mađarsko-jevrejskog porekla, Edit Bruck, sudbinski događaj glavne junakinje se ujedno može tumačiti i kao udarac sudbine, pošto su je sustigle strahote holokausta a ujedno je zadesile u njenoj potpunoj suštini. U delima autorke koja je preživela Aušvic, dobijamo sliku prošlosti u kojima se prizivaju entiteti koje evropska kultura doživljava kao istorijski teret. Edit Bruck je promenila jezik da bi se pred njom (ali i pred nama) otvorio jedan (tekstualni) svet, u okviru kojeg autorka na sve opasnijim poljima dotiče društvene i identitetske promene. Dublje slojeve sveta njenih tekstova pojačava životno iskustvo, prema kojem se posredstvom usvajanja drugog jezika i druge kulture dotadašnji pogled na svet može obogatiti novim viđenjima. Na taj način se sa pozicije distanciranosti može prikazati istorijsko iskustvo. Studija povodom romana Edit Bruck u fokus stavlja prostor između istorijskog iskustva, identiteta i jezika, koji je ujedno i prostor preklapanja, gde se mešaju daleka iskustva i nastaju novi, fluidni (jezički i kulturni, pa čak i nacionalni) identiteti.

Ključne reči: promena jezika, identitet, sećanje, holokaust, istorijsko iskustvo

A kézirat beérkezésének ideje: 2025. jan. 19.

Közlésre elfogadva: 2025. jún. 11.